

Çağdaş Siyaset Felsefesinde Yeni Bir Soluk: Direniş Siyaseti ve Simon Critchley

A New Breath in Contemporary Political Philosophy: Politics of Resistance and Simon Critchley

FERDİ SELİM

Sivas Cumhuriyet University

Received: 29.09.2021 | Accepted: 27.11.2021

Abstract: Simon Critchley considers politics as a matter of linguistic creation with an ethical aspect. In this context, pain and anger are common emotions found in all people according to the philosopher who placed emotions based on virtuous behavior. Considering this common nature as important in terms of creating a political action, Critchley thinks that people act with the driving force created by these feelings in the face of injustice. However, the philosopher believes that an action that is purely based on anger, which has the potential to harm oneself and the environment, and that does not have a political language, will fail and he argues that liberal institutions or social groups should turn this anger into action through humor. Critchley wants to make these types of emotions, which give a central role to negative emotions such as injustice, pain and anger, a tool of social solidarity with a humorous political language and from this point, he opens the door to the politics of resistance. Resistance will also pave the way for many positive political actions, such as the creation of an interstitial distance within the state, recognition of various identities by means of this distance, and re-establishing of the corrupted justice.

Keywords: Simon Critchley, resistance, hegemony, responsibility, humor.

Giriş

Yakın zamanda yürütülen çağdaş siyaset tartışmalarına bakıldığında, liberal yönetim biçimlerine olan ilgi ve bu görüşün nihai bir siyasi mekanizma olduğuna yönelik inanç ya siyaset felsefesinden bütünüyle kopmaya ya da konunun sığ bir felsefi zemine taşınmasına neden olduğu görülecektir. Bu konuda oluşan fikir birliği, “en iyi yönetim biçimi”nin ne olduğuna dair kadim tartışmanın bir kenara bırakılarak, liberal yönetim anlayışlarının yeniden gözden geçirilmesi veya günün şartlarına uygun bir şekilde revize edilmesi gerektiği düşüncesini öne çıkarmıştır.¹ Ülkemizde çok tanınmayan çağdaş entelektüel Simon Critchley² de liberal değerlere içten bağlı fakat çağdaş Marksist kavramlarla çerçevesi genişletilmiş bir siyasi anlayış ileri sürmektedir. Ona göre modern liberal toplumlar ve bu toplumlara özgü kurumlar insanları rehavete sürüklerken bir yandan da bir çeşit mücadele ya da direniş imkânı sunmaktadır. Bu imkânı özellikle demokratik sistem içerisinde var olabilen aktivist gruplar, sivil toplum kuruluşları gibi devletle toplum arasında bir mesafe oluşturan mekanizmalar sağlayabilirler (Critchley, 2007: 111). Yalnızca liberal bir toplum kendine özgü bir siyasi işleyiş ile yeni bir itaatsizlik biçimini ya da sürdürülebilir bir siyasi çatışmayı makul bir zemine taşımak becerisine sahip olabilir. Farklı kültürel değerlere sahip toplum kesimlerinin tanınmasını sağlayabilecek bu siyasi görüşün mutlaka birlikte düşünülmesi gereken etik bir yönünün olduğunu söylemek gerekir.

¹ Günümüzde liberal yönetimlerden söz edildiğinde sıklıkla demokrasiler de akla gelmekte ve bu iki siyasi görüş birlikte değerlendirilmektedir. Bu anlayışla birlikte demokrasi ve liberal düşünce genellikle beraber organize edilmiş ve toplumlar tarafından da bu şekilde kanıksanmıştır. Liberal demokrasiler adı altında kavramlaştırılan bu düşünce siyasi gelenek içerisinde de kendine sağlam bir yer edinmiştir. Fakat bunun aksini gösteren örneklerin var olduğunu söylemek gerekmektedir. Habermas, Butler, Laclau ve Mouffe gibi düşünürlerin de içerisinde olduğu bir grup düşünür bu iki yönetim biçiminin farklılıklarına vurgu yapmak suretiyle bu konuda derin bir çatışma yaratmış ve dikkate değer bir tartışma alanı oluşturmuşlardır. Bu konu hakkında yürütülen tartışmalar ve daha fazla bilgi için bkz. (Benhabib, 1999; Butler, Laclau and Zizek, 2000; Habermas, 1999; Macpherson, 1976; Mouffe, 1992).

² Critchley’in son yirmi beş otuz yıllık dönemde hem etik ve siyaset üzerine söyledikleri ile hem de Kıta Avrupası felsefesine yönelik eleştirel yorumlarıyla öne çıkan bir isim olduğunu belirtelim. Türkçeye *Sonsuz Talep* olarak çevrilen *Infinitely Demanding, Ethics of commitment, politics of resistance* adlı çalışmasında, etik ve politik görüşlerini, benimsediği politik anarşizm çerçevesinde dile getiren yazarın, *İmansızların İmanı (The Faith of the Faithless: Experiments in Political Theology)* başlığıyla dilimize çevrilen ciddi ve derinlikli felsefi çözümlemeler içeren bir eseri daha vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Thurschwell, 2007; Gratton, 2007: 320-328).

Critchley'e göre "adalet duygusunun sarsılması" üzerinden tesis edilebilecek etik deneyim direniş siyasetinin yolunu açacak bir hareket noktasıdır. İşte siyasal olanın tespit edilmesi hususunda içsel bir motivasyonu öne çıkaran bu deneyim ve yarattığı sosyopolitik aksiyonlar siyaset felsefesi için bir yenilik olarak görülebilir. Özneyi kuran bu meta siyasal uğrağın siyasi statükoyu bozan anarşik yapısı, radikal bir düzlemde ilerler fakat yapıbozumu etik bir iddia ile birleştirmesi nedeniyle Laclau ve Mouffe gibi diğer radikal düşünürlerden özgün bir anlatımla ayrılır. Devletin otoritesini ve meşruiyetini sorgulayan hegemonik oluşumların etik bir temel olmadan işlevsiz olduğunu düşünen Critchley, zayıf yanları olsa da, etik ile siyaset arasındaki ilişkinin mahiyeti üzerine çağdaş siyaset tartışmalarına katkı sunabilecek bir görüş ileri sürer. Ayrıca onun sözü geçen bu fikirleri siyasi olanın belirlenmesi hususunda önemli bir alternatif olması ve yeni tartışma alanları açması bakımından derinlemesine araştırılmayı hak eden bir içeriğe sahiptir. Çalışmanın amacı da Critchley'in özgünlüğünü ve çoğulcu bir toplumsal yapıya giden yolda direniş siyasetinin rolünü, güçlü ve zayıf yanlarıyla birlikte incelemektir. Yine etik bir uğrağın siyasal olanın belirlenmesinde ve nihayet sosyal sorumluluğun çerçevesini çizdiği dayanışmanın sağlanmasında neler yapabileceğinin tartışmaya açılması hedeflenmektedir.

Critchley'in Siyaset Teorisinin Temelleri

Critchley'in siyaset kavramsallaştırması, Levinas ve Logstrup'un etik görüşlerinin, Lacancı özne anlayışının ve Laclau'nun "siyasal olan" üzerine normatif çıkarımlarının iyi bir biçimde harmanladığı siyaset kavrayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yeni antagonizmalar keşfederek bunlara özgü toplumsal aktörlerin sayısının çoğalmasına odaklanan düşünür; yerellik, dil, etniklik, cinsiyet/cinsellik gibi çeşitli yönlerden tanımlanabilecek özne tiplerinin olanaklılığını tartışmaya açmaktadır. Bu noktada Gramsci'nin hegemonya fikrini ödünç almış, "sivil toplumu oluşturan farklı gruplaşmalardan çıkarak kolektif bir irade ve siyasal birliktelikler" oluşturmak istemiştir (Critchley, 2009: 98-100).

Critchley, hegemonik³ bir toplumsal yapıya ulaşmak için bir başkasının isteğini ve sıklıkla adil olmayan bir duruma karşı dile getirilmiş olan bir

³ Hegemonya terimi Yunanca "hegemonia" sözcüğüne dayanmaktadır. Daha önce başka düşünürlerin bu kavramı kullanmış olduğu bilinse de hegemonya kavramı Gramsci ile birlikte

isteği onaylayan “sonsuzca talepkar”⁴ (infinitely demanding) etik bir başlangıç noktasından söz etmektedir. Pek çok bakımdan dezavantajlı toplumsal bir kesim olan bu grubun ahlaki isteği, karşıt toplumsal sınıflara ve eğer adil olmayan bir sonucun doğmasına neden olan devletse buna karşı bir mücadeleyi başlatması bakımından değerlidir. Çünkü bu bizi “sonsuzca talepkar bir bağlanma etiği”nden bir direniş siyasetine götürür.⁵ Bireylerin, aynı toplum içerisinde yaşadığı ve çoğu zaman farkına var(a)madığı “tek bir kişinin” ya da “bir grubun, toplumsal bir sınıfın” etik yönü olan siyasi talebini onaylamasıyla başlayan bu ilişki bir siyasi birlikteliğe, başka bir deyişle farklı kimliklerin tanınmasına kadar uzanan siyasi bir süreç dönüşmektedir. Bu sürecin önemli bir bölümünü direniş sözcüğü altında anlatmaya çalışan Critchley, talebi onaylayan kişi ya da grupların yarattığı mizahla yüklü siyasi dil etrafında kendisine yer edinen hegemonik bir grubun sivil itaatsizliğinin hikâyesini anlatır bize. Düşünün, Laclau ya da Mouffe gibi çatışmayı sürdüren, siyasi bir mecrada veya meşru bir zeminde muhaliflikler oluşturan hegemonik bir dilden ziyade görece birleştirici bir söylemi tercih ettiği görülmektedir. Fakat adaletsizlik hissi üzerinden kurulan bu ilişki güç bir bağlamda hareket etmektedir. Rorty’nin de haklı olarak işaret ettiği gibi, “adalet gibi yaygın bir biçimde kullanılan bir terimi bir imkânsızlığın adı olarak tanımlamanın faydası ne olabilir?” (Rorty, 2016: 70). Bu bağlamda

daha öne çıkmış ve neredeyse bu filozofun düşünceleriyle özdeşleşmiştir. Onun görüşü içerisinde bu terim yalnızca devlet düzeyinde değil toplumu ve bütün ilişkiler bütününe kapsayan ve belirleyen bir anlama sahip olmuştur. Gramsci, siyaset felsefesinin bu önemli sözcüğünü bir grup, bir sistem ya da düzen içerisinde yer alan bir üyenin diğerlerinin rızasıyla birlikte daha öne çıkması ya da baskın bir konuma gelmesi olarak yorumlar. Gramsci’nin bu kavramı başarılı bir şekilde tanımlaması, etkin bir güç olarak tasarlaması pek çok alanda hegemonyaya dayalı bir literatürün oluşmasına neden olmuştur. Bkz. (Gramsci, 1986; Morton, 2011). Ives’in de belirttiği gibi, “Önemli ölçüde Gramsci’nin yazıları sayesinde, hegemonya kavramı artık edebiyat, eğitim, sinema araştırmalarından, siyaset bilimi, çok sayıda farklı alanda güç ilişkilerinin çetrefilliğini tanımlamak için kullanılmaktadır.” (Ives, 2011: 18).

⁴ Critchley’in burada kullandığı “sonsuz” kavramı ve bu sözcüğün etrafında oluşturduğu terminoloji olumsuz bir çağrışım üretebilir. Çünkü düşünürün çizdiği tabloda talep ve onay mekanizmasına dayalı sorumluluk tek yanlı (one-sided), radikal ve karşılanamazdır (unfulfillable). Fakat bu ilk algının aksine bu felsefe içerisinde sonsuzca (karşılanamaz, tam olarak karşılanamayan) talep ve sonsuz sorumluluk hem etik hem de politik sorunlar karşısında çeşitli imkânlar yaratan bir başlangıç noktası olarak gösterilmektedir. (Critchley, 2007: 89).

⁵ *Infinitely Demanding Anarchism: An Interview with Simon Critchley*, s. 6; https://www.ucd.ie/philosophy/perspectives/resources/Simon_critchley_interview.pdf, Erişim tarihi: 09.01.2021

etiğin siyasi olana temas ettiği vazgeçilmez bu değer liberalizm-Marksizm çerçevesinde tartışılması gerekli görünür.

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi, liberal yönetim sistemleri kimi zaman kaygı duymamıza neden olabilecek kendilerine özgü yapılara sahiptir. Serbestliğin nerdeyse kutsandığı bu toplumlarda çoğu kurumun işleyişi kendi iç dinamiklerine bırakılmıştır. Fakat liberal demokrasi kurumlarındaki kendiliğinden ilerleyen bu düzen kimi zaman kişileri duyarsızlaştırmış ve özellikle toplumsal sorunlarla ilgilenme, sosyal adaleti sağlama gibi hususlarda harekete geçirecek güçten mahrum bırakmıştır. Çağımıza özgü bir moralite sorunu ya da siyasi hayal kırıklığı olarak görülebilecek motivasyon eksikliğine odaklanan bu görüş yeni bir sivil itaatsizlik dili oluşturma anlamına gelir. Bununla bağlantılı olarak siyasal hayal kırıklığından ve yarattığı krizden söz ettiğimizde önerilecek siyasi mekanizmayı ve araçlarını da açıklamak mümkün hale gelmektedir.

Direniş Siyasetinin Çıkış Noktası

Critchley'e göre liberal demokrasilerde yer bulan yeniden motive edici yapılar eğer etik bir yönelimle birleştirilebilirse pek çok siyasi hayal kırıklığının üstesinden gelinebilir. Kaldı ki siyasi mekanizmaları ve demokratik kurumları harekete geçirebilmek için gerekli olan güç, buna yöneltecek motivasyon toplumun birçok yerine dağılmış ve konumlanmış çok sayıda anti otoriter grupta bulunabilir (Critchley, 2010: 99). Bunun yanı sıra çeşitli anti otoriter gruplarda toplanan ve siyasi bir temsile dönüşebilecek bu gücün siyaset sahnesinde var olabilmesi için dilsel bir dönüşümden geçmesine de ihtiyaç vardır. Bu güç siyasi varlığını böyle bir dilsel zemine borçludur. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, hak arayışında olan belirli kesimlerin fark edilebilmeleri için siyasi bir etki yaratabilecek bir yapıya dönüştürülmeleri gerekmektedir. Birlikte hareket etmek, kamuoyu oluşturmak ve ortak bir hedefe yönelmek ancak demokratik hak arayışına uygun mizahla yüklü siyasi bir dille mümkün olabilecektir. Critchley'e göre siyasetin trajedisıyla baş etmek için mizah daha başarılı bir yöntemdir. Bu dilsel zemini oluşturacak kavramları ihtiyatlı bir tavırla Marksist gelenekten alan Critchley'in özellikle Laclau'nun ve Gramsci'nin düşüncelerinden etkilendiği ve liberal bazı değerleri yorumlayarak yeni bir siyasi alternatif önerdiği

söylenebilir.⁶ Ancak onun bu önerisinin önemli bir bölümü Marksist teoriyle bir hesaplaşma olarak da görülebilir. Örneğin, Critchley'e göre, toplum Marx'ın düşündüğü gibi yalnızca iki toplumsal sınıfın mücadelesine indirgenemeyecek kadar karmaşık bir yapıya sahiptir. Bütün bu toplumsal süreçleri, ekonomik ilişkileri, etik sorumlulukları ve burada sayamayacağımız kadar çeşitli toplumsal eylem türlerini tek bir ilişki ağı içerisinde ya da indirgenmiş bir biçimde açıklamak mümkün değildir. Bunun yanı sıra etkinlik alanı giderek genişleyen, iç içe girmiş ve daha önemlisi sınırların kalmadığı toplumsal ve siyasi yaşayış düşünüldüğünde, bu mekanizmayı disipline edebilecek mutlak bir teoriden söz etmek makul görünmemektedir. Benzer bir kanıya sahip olan Critchley de bu yapıyı çözümlemek ya da rasyonelleştirmek yerine, devletin toplumsal yaşam formlarını belirleyebildiği ya da en iyi ihtimalle denetleyebildiği bir zamanda radikal siyasetin görevinin devlet mekanizması içerisinde “çatlak kabilinden bir mesafe yaratmak” (politics is the creation *interstitial distance* within the state) olduğunu ileri sürmektedir (Critchley, 2007: 111; 2010: 100). Postmarksist düşünürlerle ilişkisi söz konusu edildiğinde ise Critchley'in toplumsal meseleleri farklı araçlarla siyasi mecraaya taşıdığı görülmektedir. Ayrıca liberalizm ve bu siyasi yapıya uygun kurumlara yönelik eleştirilerinde daha ihtiyatlı bir tutum takındığı görülmektedir. Mouffe bu önemli ayrıntıyı şöyle dile getirmektedir: “...bana öyle geliyor ki, hem Critchley hem de Laclau farklı yollardan da olsa yapıbozumu siyaset için önemli olduğu konusunda ikna edici bir tez sunmuşlardır. Ancak görüşleri tamamen çakışmaz. Yapısal karar verilemezlik hakkındaki bir argümanın, tek başına, karar için herhangi bir pozitif zemin sunamayacağı ve bunun için başka bir şey gerektiği konusunda ikisi de aynı fikirdedirler. Ama gereken tamamlayıcının ne olduğu konusunda farklı konumlar alırlar. Critchley bu başka şeyi Levinasçı bir etik temellendirmede bulur: Kendini ötekine radikal bir biçimde açmak normatif içeriklerin türetilebileceği birincil deneyimdir. Oysa Laclau'ya göre, bu yan temellendirme uğraşı (karar), radikal bir biçimde olumsal olan bir kendi kendini temellendirmeyi andırır; bu anlamda da önceliği etiğe değil siyasete ve karar verilemezlik ile karar arasındaki köprü olacak bir ‘hegemonya’ teorisine verir.” (Mouffe, 2016: 11-12).

⁶ https://www.ucd.ie/philosophy/perspectives/resources/Simon_critchley_interview.pdf; *Infinitely Demanding Anarchism: An Interview with Simon Critchley*, s. 6-9.

Critchley, radikal siyaset açısından önemli bir alternatif olarak görülebilecek bu siyasi görüşün demokratik eylem biçimlerini doğrudan etkileyebileceğine ve hatta bu demokratik alışkanlıklara çeşitlilik kazandıracak siyasi bir tutumun gelişmesine yol açacağına inanmaktadır. Bu doğrultuda siyaset, belli bir durumda devletle arada çatlak kabilinden bir mesafe yaratan, genellikle yerel ama evrenselleştirilebilecek siyasi bir öneri etrafında oluşturulabilecek yeni ve alternatif siyasi düzenlerin ortaya çıkmasını sağlayan praksis olacaktır. Paradoksal görünebilir ama Critchley'e göre bu mesafenin devletin içinden açılması gerekmektedir. Bu mesafe, belirli bir programla ya da teorik öz yapısı belirli bir görüş ile değil de farklı, her duruma ya da olaya göre değişebilen yeni bir siyasi özne tipi aracılığıyla oluşturulacaktır. Ayrıca ona göre bu özne, söylemi, tutumu ve diğer özellikleriyle birlikte özgün bir kimliğe sahip olmalıdır. Marx'tan sonra siyasi anlamda yapılabilecekler, yeni siyasi öznellikler oluşturmak ve bu bireyleri yeniden aktive etmektir. Toplumun gelişmesi ve ilerlemesi, özgürlüklerin yaygınlaşması için yeni toplumsal aktörlerin yaratılması gerekmektedir. Bu hususta kolektif bir iradeyi veya siyasal birlikteliği tesis edebilmek için Gramsci'nin hegemonya düşüncesinden hareket eden Critchley, başlangıç noktası olarak yerel ve toplumun belirli kesimlerine konumlanmış grupları tercih etmektedir (Critchley, 2007: 94-95; 2010: 99-100). Bu bağlamda sözü geçen bireyin/hegemonik grubun etik yönünü de ihmal etmeyen filozof sonsuz sorumluluk⁷ içerisinde olaylara bağlanan bireyin/hegemonik grubun zaten toplumsal boyutundan da söz etmiş olmaktadır. Kant'ı hatırlatır bir şekilde, "Siyasetsiz etğin boş, etiksiz siyasetin ise kör olduğunu" iddia eder, Critchley (Critchley, 2010: 22). O, etik ile siyaset arasında güçlü bir ilişki tesis etmenin, siyasal eylemin aklın kurnazlığından, materyalist ya da idealist bir tarih felsefesinden ya da sosyoekonomik determinizmden değil, bir çeşit "meta siyasal uğrak" (meta-political moment) olarak gördüğü felsefi bir görüşten kaynaklandığını göstermeye çalışmaktadır. Bu siyaset, beraberinde

⁷ Burada Badiou'nun sorumluluk etiğine yönelik eleştirilerini hatırlatmakta yarar var. Her ne kadar sorumluluğu seküler bir şekilde yorumlamaya çalışsa da Critchley'in bu eleştiriden bütünüyle kurtulmuş olduğu söylenemez. Badiou'nun şu sözleri bu görüş değerlendirilirken mutlaka göz önünde tutulmalıdır: "O halde, bir yandan dini karakterini bastırmaya ya da maskelemeye uğraşırken, bir yandan da görünüşteki kuruluşunun soyut düzenlemesini ("ötekini tanımak" vs.) alıkoyarsak bu kategoriye ne olur? Cevap bellidir: Çorba olur. Bize kalan dindar olmayan dindarca bir söylem, beceriksiz hükümetlerin kullandığı manevi dolgu malzemesi, yeni moda vaazlarda rahmetli sınıf mücadelesi yerine, vazedilen bir kültür sosyolojisi" olarak görülebilir." Ayrıntılı bilgi için bkz. (Badiou, 2016a: 37; Badiou, 2016b).

bir sorumluluk talebi getiren ve bir adaletsizlik durumunda ortaya çıkan etik bir pratiktir. Onun bu argümanı işte bu noktada anarşizmin biri pratik diğeri siyasi olmak üzere iki anlamı üzerine yükselmektedir. Anarşizmin etik görünümünün Levinas'tan geldiğini belirtmemiz gerekir. Onun, modern felsefede Descartes'tan başlayarak kendi kendini inşa eden, başka bir deyişle kendi yasasını kendi başına koyabilecek yetkinlikte olan bireyin varlığı üzerine kurulan ve bir çeşit otarşiye neden olan bu anlayışa karşıt bir düşünceye inandığını söylemek gerekir. Onların tersine, öznelere bir başkasından benliğinin egemenliğini sarsacak şekilde etkilendiğini iddia eder ve bir çeşit etik anarşizm fikrine ulaşır (Badiou, 2009: 154-162). Bu anlamda başkasıyla kurulan etik ilişkinin anarşizme evrilen siyasal bir anlamı vardır. Siyasal olarak anarşizmin en güçlü yanı etik düşmanlığının ya da etik konusundaki suskunluğun tersine, etiği siyasal pratikteki bağlayıcı bir etken olarak öne çıkarmaktır. İşte bu anarşist siyaset içerisinde liberal demokrasilerde görülen sürüklenmelere ve motivasyon kayıplarına güçlü, tazeleyici ve yeniden motive edici bir tepki verilmektedir. Bu noktada bireylerin özellikle mizah ile ilgili argümanlara bağlanarak bir çeşit siyasi işleyiş ya da güç ürettikleri görülmektedir (Critchley, 2020: 17). Kimilerinin “karnavalvari mizah” olarak adlandırdıkları kimilerininse şiddet içermeyen bir nevi “siyasi savaş taktikleri” olarak ifade ettikleri bu anlayış yeni bir sivil itaatsizlik dilinin yaratılmasını sağlayabilir. Bu yeni dil ise demokrasilerin işleyişine bir canlılık getirmekle birlikte siyasi figürleri değiştirecek düzeyde güçlü bir katkı sunabilir. Ana hatlarını aktardığımız bu anarşizm modeliyle klasik anarşizm arasında önemli farklılıklar olduğunu belirtmek gerekmektedir (Critchley, 2013:1-6). Bu hususta en belirgin fark bu anarşizmin klasik biçiminin hareket noktası olarak gördüğü “kişilerin mutlak özgürlüklere sahip olduğu” düşüncesine ya da bu türden bir özgürleşme mücadelesine çok fazla itibar etmemesidir. Bu görüşle birlikte Critchley'in etik teorisinde olduğu gibi siyasette de “sorumluluk” kavramına işaret ettiği görülmektedir. Critchley'e göre dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleşen ve adaletsizlik, acı ya da öfke gibi çarpıcı ve dikkat çekici bir sonuca neden olmuş bir olay karşısında hissedilen sonsuz sorumluluk duygusu ve bu duygu etrafında geliştirilen çeşitli aktif siyasi eylemler ile adaletin yeniden tesis edilebileceği anarşist bir siyasi ortam filizlenebilecektir (Critchley, 2007:122-123).

Direniş Siyaseti, Yerinden Etme ve Hegemonik İlişki

XX. Yüzyıldan itibaren kentsel stratejiler siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması ve devam ettirilmesi bakımından her seviyeden yönetimin temel unsurlarından biri olarak görülmektedir. Yerel yönetimler bu bağlamda kentsel stratejileri planlarken ya da uygularken sıklıkla demografik yapıyı nitel ya da nicel yönleriyle analiz etmek zorundadır. Belirli açılardan bir cazibe merkezi haline gelmiş ve bu cazibe sayesinde kişileri ya da toplulukları yerinden etmiş kentler için bu araştırma daha önemli bir hal almaktadır. “Yerinden etme” şeklinde ifade ettiğimiz bu olgu pek çok toplumsal ilişkinin sürdürülebilmesi, organizasyonların yaratılması ve devam ettirilebilmesi için gerekli görünmektedir. Bu nedenle hem siyaset felsefesi hem de siyaset pratiği açısından da soruşturulması gerekli bir siyasi meseledir. Ayrıca siyasi bir işleyiş olarak görülebilecek bu mekanizma ekonomik gelişmeyle birlikte kültürel bir gelişmeyi de sağlayabilmektedir. Bu bağlamda yakın geçmişe baktığımızda insanları yerinden eden kültürel bir değişikliğe aynı zamanda demografik bir değişime neden olan Kapitalist düzenden söz etmek, bu siyasi ve ekonomik düzenin araçlarının Marksizimle nasıl buluşturulacağını araştırmak gerekmektedir (Critchley, 2010: 108-109). Bu konuda Critchley’in de referans aldığı Laclau’nun görüşleri bize önemli ipuçları verebilir. Onun bu konudaki şu yorumu dikkatle değerlendirilmelidir: “Yaptığımız analiz bir bakıma Marksizm alanı içinde kalıyor ve olumlu yanlarından birini güçlendirmeye çalışıyor ki bu da şudur: Kapitalizmin beraberinde getirdiği dönüşümlerin kabulü ve bu dönüşümlere *karşı çıkarak* değil, onların yarattığı zemine dayanarak alternatif bir projenin inşa edilmesi. Metalaşmaya, bürokratikleşmeye ve iş bölümü ile ilgili bilimsel ve teknolojik planlamanın gittikçe daha çok hâkimiyet kazanmasına direnmek gerekmez. Daha çok, bu süreçler içerisinde çalışarak bunların kapitalist olmayan bir alternatif için yarattıkları imkânları geliştirmek gerekir.” (Critchley, 2010: 109; Laclau, 1980: 55). Critchley’in Laclau ile bu konuda hemfikir olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Her iki düşünür de modern liberal demokrasilerin ve hatta kapitalist toplumsal ve ekonomik yapıların belirli düzenlemelerle yeni bir siyasi etkinlik biçimi oluşturulması bakımından fırsata çevrilebileceğini düşünmektedir. Bunlar, pek çok hayal kırıklığına ya da adaletsizliğe sebep olan bu makro ölçekli oluşumlar karşısında romantik bir itirazı değil de, yerinden edici yeni tür siyasi bir grup

kimliğinin oluşturulmasını önermektedir. Kapitalist yerinden ediş doğal görülebilecek gelenek bağlarını, yerel aidiyetleri, aile ve akrabalık yapılarını acımasızca tahrip ederek, toplumsal hayatın olumsuzluğunu yani inşa edilmiş bir şey olduğunu açığa çıkarır. Gramsci'nin hegemonya kavramı üzerine temellendirdiği siyasal önerisini⁸ takip eden Critchley, kapitalist yerinden etmenin yarattığı toplumsal değişimlerin/yapıların olumsuz olduğunu, bunların çeşitli siyasal manevralarla dönüştürülmeleri gerektiğini ve siyasal kimlikleri bir arada tutan tek çimentonun ise hegemonik bir bağlantının olacağını iddia eder (Critchley, 2010: 109).⁹

Hegemonyanın anlamı Critchley'in felsefesinde müttefik madun gruplar üzerindeki kültürel, ahlaki ve ideolojik liderliği ve yeni bir ideolojik alanın kelimeye Georges Sorel'in verdiği anlamda yeni bir mit mekânının oluşumunu kapsayacak şekilde genişler. Böyle bir hegemonya anlayışı rızaya dayalı olmak ve bir alışkanlığın işlenmesini ya da geliştirilmesini sağlamakla birlikte işlevsel bir hale gelebilir. Critchley'e göre, hegemonya kavramı yalnızca üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki bağlantı üzerine kurulan Marksist çelişkilerinden kurtarılabilirse, toplumsal olanın siyasal kuruluşunun genel mantığını anlamlandıracak şekilde genişletilmiş olur. Hegemonyanın görevi birliktelik ya da dayanışma biçimlerinin, alışkanlıkların, geleneklerin ve Gramsci'nin ifadesiyle "sağduyuya dayalı koca bir ethos'un işlenip geliştirilmesidir." Kısaca bu görüş ile birlikte rızaya ve yerel konumlandırılmış birliktelik biçimlerine dayanarak, genellikle birbirinden farklı gruplar arasında siyasal ittifak, "eşdeğerlik zincirleri" (chain of equivalences) inşa etmek amaçlanmaktadır (Critchley, 2007: 101). Bu düşüncenin ra-

⁸ Gramsci'nin hegemonya kavramını ortaya atmak ve bu sözcüğe içerik kazandırmak bakımından önemli bir yere sahip olduğunu yinelemek gerekir. Fakat bu filozofun kavramın içeriğini belirlerken oluşturduğu anlam dünyası düşünürlerce farklı farklı yorumlanmıştır. Özellikle onun *Hapishane Defterleri* adlı eseri bu belirsizliği biraz daha derinleştirmiştir. Machiavelli'nin fikirlerinden büyük ölçüde etkilendiği düşünülen Gramsci'nin görüşleri genellikle dört başlık altında toplanmıştır. Thomas'ın bu husustaki yerinde tespiti şöyledir: "Hegemonya (...) ilk etapta herhangi bir toplulukta önemli bir çoğunluğun taleplerinin teminat altına alınmasını; ikinci etapta kolektif bir politik özneye dönüşmelerini; üçüncüsünde bu grubun bir başka politik özne ile devletin bütün organlarını ele geçirmek üzere kapışmasını ve en nihayetinde de içtekinin benzer bir şekilde dışta da bir savaş vererek uluslararası arenada baskın bir politik özne olma savaşını içerir." (Thomas, 2013: 16). Detaylı bilgi için ayrıca bkz. (Gramsci, 2014; Gramsci, 2008; Thomas, 2010).

⁹ Bu noktada Critchley'in Laclau'nun düşüncelerinden daha fazla etkilendiğini belirtmek gerekir.

dikal veya belki de tedirgin edici görülebilecek yanı, kapitalist küreselleşmenin yerinden etme gücü ile toplumsal aktörlerin ve dolayısıyla siyasal imkânların çoğalmasının bir arada bulunuyor oluşudur. Bu durum çeşitli sorunlara yol açabilir ama bu gerçekleştirilmesi gereken bir işlem, bir inşa ve bir siyasal çalışmadır. Ayrıca bütün bu söylenenlerin siyasetin öznesi üzerine soruşturma yaparken doğuracağı önemli sonuçlar olduğunu belirtmek gerekir (Critchley, 2010: 111).

Siyasal Özne

Critchley'e göre siyaset her zaman bir adlandırmayla ilgilidir. Hegemonya kavramını açıklarken belirttiğimiz gibi o, dilsel bir kaygıyla siyasal özneye yeni bir ad ve bu doğrultuda yeni görevler, davranış biçimleri ve olanaklar sunmak istemektedir. Bu doğrultuda hegemonya ile aynı anlam ve edimsel değere sahip kavram arayışına giren Critchley, bu rol için daha önce kullanılmış olan "proleter" kavramının uygun olmadığını belirtir; çünkü proleter, çağımızın şartları düşünüldüğünde uygun bir kavram olmaz (Critchley, 2011: 111). Yine zaman içerisinde siyasal özneye ad olmuş göçmen, sığınmacı veya mülteci gibi eski kavramları uygun bulmayan Critchley özgün bir isim bulma arayışına girer. Marx'ın ontolojik bir bağlamda inşa ettiği proleter sınıfının belirli özelliklerini benimseyen düşünür, bu siyasi öznenin yeni kazanımlarla ve daha geniş bir anlam sahasına yayılarak bir olanak yaratılabileceğini iddia eder. Hatta kimi zaman o, daha ağır eleştirilerle "son derece şaibeli bir ontolojiye rehin düşen"¹⁰ bu sınıfsız sınıfın demode haliyle radikal siyasetin etrafında şekillenebileceği bir ad olamayacağını söyler (Critchley, 2010: 112). Bu doğrultuda siyaset ile ontoloji arasında bir ilişkinin kurulmaması gerektiğini düşünen Critchley, yapılabilecek siyasi görevin yaşanan çeşitli toplumsal mücadelelerden yola çıkılarak etrafında siyasetin kendini hegemonik olarak kurabileceği bir ad icat etmek olduğunu ileri sürer (Critchley, 2010: 112). Etik söz konusu olduğunda öznenin deneyimini somut ve yaşanan olaylara bağlamaya çalışan Critchley benzer bir tutumla "siyasi öznenin" eylemlerini de evrensel ya da kutsal olan

¹⁰ Bununla anlatmak istediği şeyi Critchley şöyle ifade eder: "Marx'ın birbiriyle bağlantılı bir kavramlar kümesiyle ifade edilen insan anlayışını kastediyorum: Türsel varlık fikri, üretim olarak varlık, praksis olarak varlık ya da öznenin pratik öz faaliyeti olarak varlık fikri." Marx'ın bu görüşü Kant, Fichte ve Hegel'in "özerklik ortodoksisi" adı verilen düşüncüyü proletaryanın eylemleri olarak gördüğü veya hayat praksişi içine yerleştirerek ortaklaştırdığı söylenebilir (Critchley, 2010: 112).

bir şeyle değil de, belirli bir olayla ilişkili olarak tasarımılamak istemektedir. Siyasi anlamda burada gerçekleştirilebilecek ikinci adım bu siyasi ya da toplumsal aktörlerin sayısını artırmak, bu tür kişileri bir araya getirerek hegemonik bir kolektif irade halinde toplarlama meselesidir. Ona göre bu evrensellik de sağduyuyla birlikte inşa edilir (Critchley, 2007: 94-96). Fakat düşünür bir olaya bağlanmakla veya sadakat göstermekle başlayan siyasi eylemler bütününe belirli bir teoriye ya da öncüllere dayalı görüşlerden oluşan yanlarını ikna edici bir biçimde açıklayamamaktadır. Ayrıca kişileri mücadeleye itecek olayların hangileri olduğu da Critchley'in tam da karşısında yer aldığı rasyonel, inşa edici bir felsefi tutumla ancak tespit edilebilir görünmektedir.

Critchley'e göre, hegemonik, "mücadeleyi arayan" ve anarşik siyasi grubun adı yerel ya da yerli siyasi kimliğe (indigenous political identity) sahip olmaktır. Jung'dan da etkilenerek o, yerli kimliğinin doğuştan gelen ya da kültür alanına ait siyaset dışı bir veri değil, aksine siyasal bir kazanım olduğunu düşünmektedir. Günümüz liberal siyaset teorilerinin sorunu, yerli kimliği gibi bir fenomeni, liberal yönetimin demokratik mekânı içine bir şekilde yerleştirilmesi gereken tarih üstü ve siyaset dışı bir psiko-sosyal veri olarak yorumlamasıdır (Critchley, 2007: 105-106). Fakat yerel kimlikler ya da zaman zaman bağdaşmaz farklı dünya görüşlerinin bir arada tutulması, bu grupların hegemonik bir inşası ve temsili devletin/yönetimin oynaması gereken rollerdendir. Daha açık ifade etmek gerekirse yerel olmak yalnızca ortak bir geçmişe, tarihe ya da dile sahip olmak değildir. Bu husus, siyasi bir kazanım olarak görülmelidir. Farklı kimliklerin tanınması, taleplerinin karşılanmasına yönelik bir hamle ve nihayet hegemonik bir işlem, "eşdeğerlik zincirleri" oluşturma gibi bir eylemler zinciridir. Aktivist gruplar yerel söylemin yükselen bir sesi haline gelmekle birlikte daha etkin bir şekilde siyasi mekanizma içerisinde yer alacaklardır. Ayrıca bu hegemonik grup devlet ile bu yerel topluluk arasında arabuluculuk yaparak ve hatta çatışmanın meşru bir zeminde sürdürülmesini sağlayarak, sonuçta zengin bir siyasi ortamın yaratılmasına neden olabilecektir. Critchley'in deyimiyle hegemonya "çatlak kabilinden bir mesafe" yaratarak devlet ile yerel aktivist grup arasında önemli bir siyasi görev üstlenir (Critchley, 2010: 115).

Critchley, direnişe sıkı sıkıya bağlı bu siyasi teoriyi birkaç örnek siyasi

olaydan hareketle tanımlamaya çalışmaktadır. Verdiği örnek olaylardan birisi şöyledir: Meksika’da ekonomik krizin gölgesi altında yapılan seçimleri kazanan Carlos Salinas de Gorta’nın ilk icraatlarından biri, uzun yıllar köylü yanlısı bilinen ekonomik uygulamalardan vazgeçmek olmuştur. Yeni yönetim bu yöndeki uygulamalarını köylü örgütlerine baskı yapmak, yüzlerce köylü aktivistin gözünü korkutmak, hapse atmak ve kimi zaman öldürmek suretiyle yürütmektedir. Bu tutumla birlikte ülkede köylü adının herhangi bir etkisi kalmaz olmuştur (Critchley, 2007: 106). Bu siyasi olayın sonrasında verilen tepkiyi ve bunun sonuçlarını Critchley’in kendi ifadelerinden aktarmak daha uygun olacaktır: “İşte köylülerin Meksika hükümetinin neoliberal politik hamleleriyle köşeye sıkıştırıldığı bu mekânda, aktivistler kırsal siyasal bir faili yeniden kuracak bir yerli siyasal kimliği oluşturdular. Bu girişim uluslararası hukukta bir yerli siyasal kimliğinin koşulu işlevi gören ve yerli halkların kolektif haklarını tesis eden ‘Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 169 sayılı Konvansiyonu’nun varlık nedeni olmuştur. İşin ilginç yanı bu konvansiyon 1990 yılında Meksika’nın verdiği onayla yürürlüğe girmiştir. Burada önemli olan şu: Yerli siyasal kimliği o nadir bulunan şeydir, yani yepyeni bir siyasal fenomen. Üstelik etkileri hiç de yerel kalmamış uluslararası ittifaklar yaratılmasına yol açmıştır.” (Critchley, 2010: 116).

Yerel olmak ya da yerli siyasal kimliğine sahip olmak, Meksika örneğinde olduğu gibi, devletin baskıcı eylemlerine karşı yeni, yerel fakat evrenselleştirilebilecek bir ad olacak şekilde tasarlayan Critchley, mevcut pek çok toplumsal sorunla mücadele edecek siyasi bir özne tipini yaratmak istemiştir (Critchley, 2007: 106, 113). Yerel bir siyasi ifadeye küresel etkilere yol açma imkânı veren şey, bu görüşle uluslararası haklar veya uluslararası hukuk alanının stratejik olarak işgal edilmesidir. Critchley’in ifadeleriyle: “Yerli deyimi yeni ‘proletarya’dır. Yerli halklar neoliberal küreselleşmeye karşı güçlü bir ahlaki eleştiri getirirler çünkü bu küreselleşmenin antitezinin düpedüz ete kemiğe bürünmüş hali olarak inşa edilmişlerdir. Yerli kadimdir, müsterektir, gelenekseldir ve ahlaklıdır, yeryüzüyle ve yeryüzünün doğal kaynaklarıyla organik bir sempati içinde hareket edebilmesini sağlayan zengin bir bilgelik mirasından yararlanabilmektedir. Oysa küreselleşme atomlaştırıcı ve ahlak dışıdır, ardında istihdam edilmeyen emek, yıpranmış kaynaklar ve bozulmuş bir çevreden oluşan bir enkaz bırakır. Küreselleşme yerliliğin şiirini tehdit eder. Yerli insan özellikle de yerli kadın varlığıyla

neoliberal küreselleşmenin hırslarına yöneltilmiş bir suçlamadır; zamanımızın özgürleştirici öznesidir.” (Critchley, 2010: 117). Bu konuda Critchley uyarılarda bulunmuş, özgürleştirici bir karaktere sahip bu öznenin “kadim, ortaklaşmacı, geleneksel” gibi kategorilere veya “organik sempati” gibi kavramlara başvurulmak yoluyla doğallaştırılması riskine işaret etmiştir (Critchley, 2010: 117).

Hegemonik olarak kurulan bu siyasal öznenin aynı zamanda yeni bir siyasi dile ya da tavra da sahip olması gerekmektedir. Critchley’e göre etik deneyim sırasında kişilerin hem sorumluluk duygusuyla baş etmesi hem de bu duygunun altında ezilmemesi için etkin bir rol oynayabileceği düşünülen mizahi karakter siyasi deneyim sırasında da bireylere önerilmektedir (Critchley, 1007: 123-124). Yeni bir sivil itaatsizlik biçimi de olan bu mizahi siyasal tutuma örnek olarak Critchley Avustralya’daki yerel halkın isteklerini elde edebilmek adına yaptıklarını göstermektedir. Bu siyasi olay şöyledir: “Avustralya’nın 1972’de o zamanki başbakanı William McMahon’nun, yerlilerin arazi taleplerini reddeden ve Aborjinlerin kutsal kabul ettiği topraklarda madencilik faaliyetlerinin devam etmesini savunan bir konuşmasına tepki olarak dört aktivist Millet Meclisi’ne bakan bir çimenlik alan üzerinde bir plaj şemsiyesi altında bir heyet oluşturdular. Amaçları orada kalıp yerlilerin toprak talepleri doğru dürüst karşılanana kadar protestolarını sürdürmektir. Yaratıcı ve teatral bir siyasal adlandırma ediminde bulunarak şemsiyeye ve etrafındaki çadırlara ‘Aborjin Çadır Konsolosluğu’ adını verdiler. Aborjinlerin toprak hakkı hareketinin bir parçası olan bu edimin önemli sonuçları oldu. 1922’de Avustralya Yüksek Mahkemesi beyanını geri alarak yerlilerin bu topraklar üzerindeki hak talebini kabul etti. Gelgelelim mahkeme aynı zamanda bu hakkın parsellenmiş hiçbir arazi üzerinde geçerli olmadığını da ilan ederek bazı aktivistlerin bu karara sömürgecilik tarihindeki ‘en büyük arazi gaspı’ adını vermelerine yol açtı. 1990’lar boyunca ana akım siyasal tartışma bu çığır açıcı kararın sonuçlarını sınırlandırma üzerine odaklandı.” (Critchley, 2010: 118). Bu örnekte de görüldüğü gibi mizahi bir yönü olan bu eylem devletin vermiş olduğu kararı bütünüyle sorgulanabilir bir hale getirmiştir. İşte Critchley’e göre bu siyasi deneyim öyle hiç de yabana atılacak bir görüş değildir. Hatta hiciv, komiklik ya da parodi ona göre şöyle bir siyasi ortamın oluşmasına neden olabilir: “Komik tak-

tikler ciddi bir eleştirel siyasal amaç güder. Farklı ve hatta birbirleriyle çatışma halindeki protesto grupları arasında fiilen yatay “eşdeğerlik zincirleri” ya da bir kolektif irade oluşturma için örnekler. Günümüz anarşist pratikleri bir tahrip siyasetine başvurarak, başka yaşam biçimlerinin mümkün olduğunu gösterebilmek amacıyla devlet üzerinde hiciv niteliğinde bir baskı uygularlar. Siyasal açıdan mizah, kendi güçsüzlük konumunu öz bilinçli alay biçimlerine başvurarak iktidar biçimlerini teşhir etmek için kullanılan güçsüz bir güçtür.¹¹ Şiddet içermeyen savaş hali stratejisi işte bu yüzden çok önemlidir. Şüphesiz tarih geleneksel olarak ellerinde silah ve sopa tutanlar tarafından yazılır ve onları alaycı hiciv ve toz alma fırçalarıyla yenmeyi bekleyemeyiz. Ama ultra solcu aktif nihilizmin tarihinin özlü biçimde gösterdiği gibi elimize silah ve sopa aldığımız anda kaybederiz.” (Critchley, 2010: 134). Zikredilen mizaha dayalı çatışmacı siyasi söylem her ne kadar başarılı görünse de karşısına dönüşme riskini taşımaktadır. Eğer sınırları tam olarak belirlenemezse siyasalın bu çatışmalı doğası kendi imkânlarını baltalayabilir ve hatta siyasalı ortadan kaldırabilir.

Yerli siyasal kimlik devletin içerisinde bir mesafe açmanın, bir denetleme biçiminin ve hatta paradoksal bir ifade gibi görünmekle birlikte hem devlet alanı içerisinde kalmanın hem de direnişin ve sivil bir itaatsizliğin adıdır. Critchley’in belirttiği gibi bu kimlik, “neoliberal küreselleşmenin atomlaştırıcı, el koyucu gücüne belki de bu yoğun biçimde yaşanan özgün duruma uygun, hatta yerel düzeyde” karşı koymak ve direnmek demektir. Direniş ise kişinin durduğu, yaşadığı, çalıştığı, eylediği ve düşündüğü zemini işgal edip denetlemesiyle başlar. Bunun için mutlaka milyonlarca insan gerekmez. Hatta binlerce insan bile gerekmebilir ve hatta başlangıçta sadece birkaç kişi de yetebilir. Direniş küçük gruplarla da başlayabilir, mahrem bir şey de olabilir. Siyaset sanatı bu tür direniş hücrelerini bir arada dokuyup ortak bir cephe, ortak bir siyasal öznellik oluşturmaktan ibarettir. Böyle bir siyasal deneyimin, deyim yerindeyse hegemonik tutkalın oluşmasını sağlayacak olan da siyasal temsil, muamele eşitliği vs. gibi taleplerde olduğu gibi evrenselliğe atıfta bulunmaktadır. Critchley’in yazılarında canlı tutmaya çalıştığı umut, hatta bir çeşit inatlaşmayla ileri sürdüğü iddia şöyledir: “... Yukarıda anlattığımız etik talep, özneliğimi hem kuran hem de bölen sonsuz sorumluluk, söz konusu hegemonik tutkalın özneye siyasal

¹¹ Benzer ifadeler için bkz. (Critchley, 2020: 21, 23).

eyleme gitme motivasyonunu veren ve bu bölümün epigrafında bahsedilen o kesif, kendi kendinin farkında, kavgacı kuvvete sirayet etmesini sağlayabilir.” (Critchley, 2010: 123). Bu siyasal kimliği gerçekleştirmenin olanağı ise demokratik bir yönetim ve bu doğrultudaki toplumsal, siyasi ve ekonomik oluşumların varlığıyla bağlantılıdır. Direnişin ya da devletle bir mesafe oluşturma yolunu demokrasiye sadakatten geçmektedir. Daha doğrusu insanın demokrasiye uygun ya da toplumsal bir yapısının olduğunu söyleyemesek de en azından bu yönde bir eğiliminin olduğunu söylemek gerekir. Öznenin birincil yönü hatta özneyi kuran biricik yapı etik ve siyasi yönüdür. Kişi toplumsal bir varlık olmakla birlikte toplum, devlet ya da siyasi mekanizma bir yanıyla da onu parçalar, direnişe götürür ve yersiz yurtsuzlaştırır. Bu husus olumsuz gibi görünse de sözü geçen gerilimden toplumsal ikinin de ortaya çıkması, daha adil bir yaşayışın imkânı sağlanabilir (Critchley, 2010: 124-125).¹² Öznenin bu durumu onun antagonistik yapısına işaret etmektedir. Kendisini gerçekleştirmek, yararını düşünmek bireyin temel hedeflerinden bir kaçısı olsa da, onun doğası gereği ortak bir iyiyi aradığı rahatlıkla söylenebilir. Öznenin bu konumu, onun yalnızca zihinsel yetisinden ya da duygularından ibaret olmadığını, dışsal uyaranlar karşısında eyleme geçiren onu bölen ve parçalayan yanlarının da bulunduğunun göstergesidir. Bu yönleriyle birlikte değerlendirildiğinde, özne başkaları uğruna devletle, otoriter kurumlarla ya da daha geniş bir ifadeyle adaletsizlikle savaşmayı göze alır. Critchley’in de işaret ettiği gibi: “Devletten belli bir mesafede ortak çalışmak, konuşulan ve eyleyen yerin denetimini ele geçirmek üzere çalışmak, belli bir durumda kendini bir plana, bir yere, bir mekâna, bir sürece adanmış bir siyasal özne olarak birlikte çalışmak anlamına gelir.” (Critchley, 2010: 127). Özetle, özne hem etik hem de siyasi yanı olan bir mücadelenin içerisindedir. Bu mücadele çatışmayı sürdürmekle birlikte kolektif bir politik özneye dönüşmenin yollarını da aramayı ihmal etmemektedir.

Sonsuz sorumluluk duygusu ile toplum içerisinde var olan birey hem

¹² Konuyla ilgisi bakımından Kearney’in Levinas’a yönelttiği, Critchley’in düşünceleri için de geçerli olabilecek yorumları burada anmadan geçmemek gerekir. Kearney, bu öğretinin içerisinden özne; aktif, hem kendisinin hem de başkalarının sorumluluğunu yüklenen yapısı ile tanıtılmış olmasına rağmen öznenin edilgin kılındığını, böyle olmasa bile en azından benliğin silikleştirilerek kendinden vaz geçmeye götürüldüğünü yazar. Daha da ileri giden düşünür bu öznenin giderek edilgin bir konuma sahip olacağını ve saplantılı, kurban, suçlu ya da rehin alınmış bir özneliğe ulaşacağını iddia eder (Kearney, 2012: 94).

kendisini hem de etrafındakileri belirler. Onun bu duygusu vicdan deneyimiyle denk tutulabilir. Bireyler vicdani deneyimleriyle kendi kendilerini çözebilirler ama Butler'ın da iddia ettiği gibi, bu duygu yalnızca kendimizi değil başkalarını da çözmemize yardımcı olur. Keder duygusu üzerinden Butler bu hususu şöyle açıklar: “Bu gerçekle yüzleşelim artık. Birbirimiz tarafından çözülürüz. Ve eğer çözülmiyorsak bir şeyler eksik demektir.” (Butler, 2004: 23, akt. Critchley, 2010: 129). Ayrıca Critchley'in inancına göre ise böyle bir keder deneyimi depolitize edici değildir; tam tersine temelden birbirine bağlanmışlığımızı ve başkasının talebine açıklığımızı gösterir. Bu duygular da siyasal bir eyleme girmek için gereken motivasyon gücünü sağlayabilir. Kişiyi şiddet tehdidi ile desteklenen egemen hukuki normlar aracılığıyla değil de, ‘salt başkasının yüzünün kırılmağına, onun ve kendinin yaralanabilirliğine’ gösterilen etik bir duyarlılık aracılığı ile bir haksızlıkla yüzleşmeye ya da bir adaletsizlik durumuna karşı çıkmaya iten şey işte bu “meta siyasal uğrak”tır. Etik bir siyaset, “başkasının yüzü karşısındaki kuruca güçsüzlüğümüzün ürünü”dür (Critchley, 2010: 130).

Sonuç

Simon Critchley, “sonsuz sorumluluk”, “onay”, “talep” ve “mizah” gibi kavramlarla siyaset felsefesine bir canlılık getirmiştir. Siyaset felsefesine ilginin gün geçtikçe azaldığı bir dönemde onun bunu başarmış olması ayrıca önemlidir. Bununla birlikte, siyaset felsefesinin ve pratiğinin büyük bir krize girdiği çağın bu hastalıklı durumunu “motivasyon eksikliği” etrafında tartışması ve yerinde tespitlerde bulunması bir yana, bu hususta neler yapılabileceğine yönelik dikkate değer önerilerde bulunması çok daha önemlidir. Bu önemine rağmen reel politik göz önüne alındığında, Critchley'in yazılarının kimi zaman ütöpik kaldığını söylemek zorundayız. Çağımızda yaşanan toplumsal olaylar, yerel ya da uluslararası alanda gerçekleşen siyasi gelişmeler takip edildiğinde, onun görüşü günümüz dünyasını açıklama açısından yeterli görünmemektedir. Bu eksiklik günümüz siyasetini yorumlarken pek çok parametrenin, teknik sorunların bir kenara bırakılması, yalnızca kısa vadeli, olay odaklı planlamalar yapılması gibi önerilerle daha da belirginleşir. Çünkü günümüz demokrasilerine bakıldığında, kişilerin, hukukun üstünlüğü, geniş bir zemine yayılan bir özgürlükler alanı, temsil edilme ve tanınma, refah içinde yaşama ve fırsat eşitliği gibi sayamadığımız pek çok siyasi isteği vardır. Bu anlayış içerisinde bu tür sorunlara yönelik

soruşturmaların yapılmadığı bir gerçektir. Fakat yalnızca çevremize bir göz attığımızda dahi bireylerin bu tür isteklerini karşılamak adına onları harekete geçirecek motivasyon hususunda derin bir boşluk içerisinde olduğu görülecektir. Bu nedenle tüm bu teknik ve profesyonel siyasi işlemlerin toplumda bir karşılığının olabilmesi için, ilkin andığımız bu krizin çözülmesi gerekmektedir. Dile getirdiğimiz eksikliklerine rağmen bu görüş, önemli bir siyasi kriz olan “motivasyon eksikliği”ni tespit etmesi bakımından değerlidir. Çünkü belirli bir içeriğe sahip, rehabilite edici ve eyleme yöneltecek söylemler siyasi tavırlarımıza küçümsenemeyecek bir hareketlilik sağlayabilir. En kötü ihtimalle bu görüş, bir yanda her geçen gün sayısı artan nihilist, apolitik bireylerin yer aldığı diğer yanda ise yeterliliği tartışılacak kişilerin sığ bir zemine taşıdığı siyasi tartışmaların yürütüldüğü atmosferi dağıtabilir.

Çağın hastalıklardan biri de “ilerleme” ve “gelişme” düşüncesiyle birlikte daha fazla derinden hissedilen “mükemmelleşme” isteğidir. Bu istekle birlikte “başarısızlığa uğramamak” korkusu kişilerin eylemden kaçınmasına neden olmaktadır. Critchley ise tam aksine denemekten vazgeçmeyen kimselerin iyi bir hayatı hak ettiğini ileri sürmektedir. Bu durum esasında bir olaya bağlanmak olarak yorumlanacağı gibi bir Hakikati fark etmek ve bu bağlamda hem kendini işlemek hem de bu yönde bir kararlılık göstermek olarak da yorumlanabilir. Kimi uzmanlara göre ise bu görüş işlevsiz kılmak, başarısızlığa uğratmak, psikolojik ya da toplumsal rahatsızlıklara neden olmak gibi belirli tehditleri barındırmaktadır. Fakat bize göre başarısızlık daha büyük başarılar için bir hazırlık olarak görülmelidir. Critchley’in de işaret ettiği gibi başarısızlığa uğrayanlar değil, vazgeçenler ya da kayıtsız kalanlar toplumsal yaşayışı önemli ölçüde tahribata uğratırlar. Fakat Critchley’in yine de bu yönde bir kararlılık oluşturmak için bir çeşit mutluluk vadedinde bulunması gerekirdi. O, çok arzulanan, etik bir eylemin hedefi olan mutluluğun siyasi sorumluluk pahasına terk edilmesini istemektedir. Critchley’in önerisi ideal bir duruma işaret etmekle birlikte yerel siyaset söz konusu edildiğinde bile üzerinde bir hayli tartışmanın olacağı bu iddia ekonomik ilişkiler, uluslararası siyasi konjonktür ve ‘siyasal etik’ düşünüldüğünde daha da sorunlu bir hal almaktadır.

Critchley, siyasi özneyi hegemonik ilişkiler yoluyla inşa etmek istemektedir. Ayrıca önemli görevler etrafında sınırlarını belirlediği bu özneyi,

etrafında oluşturulacak toplumsal yapıyı ve siyasi mekanizmayı tesadüfen ya da kendiliğinden ortaya çıkan oluşumlara emanet etmenin hatalı olduğunu düşünmektedir. Neoliberal yönetimlere bu bağlamda eleştirilerde bulunan düşünür etik bir düzlemde hareket edebilen, duyarlı ve sorumluluk sahibi öznenin bu yapı içerisinde var olamayacağına işaret etmektedir. Critchley'in düşüncelerinden hareket ederek şu soruları sorabiliriz: Neyin adil olup olmadığının ya da zalimliğin ne olduğunun belirlenmediği, teorik çerçevenin tam olarak çizilmediği durumlarda siyasi sorumluluğu liberal demokrasilere özgü sivil örgütlere bırakmak önemli başka sorunlara neden olmayacak mıdır? Başka deyişle siyasi işleyişin algısını yalnızca liberal devletlerin içerisinde yer eden sivil toplum kuruluşlarına, sendikalara ya da vakıflara bırakmak "bir tek kişinin dahi önemli olduğu ve susturulmasının istenmediği" demokrasiler için telafisi güç hatalara neden olmayacak mıdır?

Critchley'e göre siyaset ve etik birlikte düzenlenmesi gereken iki değer alanıdır. Değerlerin dışlandığı, her şeyin yapılabilir olduğu siyasi pratiğimize bu görüş derin bir nefes aldıracak imkânlar sunabilir. Fakat Chantal Mouffe'nin de işaret ettiği gibi, siyaseti bütünüyle ahlakileştirme siyasetten uzaklaşma riskini de beraberinde getirebilir. Son olarak bu anlayışın temel dinamikleri olan "dil" ve "eylem" in siyasi hayatımız üzerinde hatırı sayılır bir etkisinin olacağı iddia edilebilir. Esasına bakılırsa, söz her birimiz için etkilidir. İçeriği boş bir retoriğe dönüşmemiş söz, umudunu yitirmiş, hareket kabiliyetini kaybetmiş kişilere hem cesaret hem de bir yön verebilir. Ayrıca siyaset için aramak gerekir. Başka bir deyişle hareket başkalarını da harekete geçirebilir, bir sinerji oluşturarak bir ortak hedef, bir dayanışma umudu doğurabilir.

Kaynakça

- Badiou, A. (2009). On Simon Critchley's Infinitely Demanding: Ethics of Commitment, Politics of Resistance, *Critical Horizons*, 10:2, 154-162.
- Badiou, A. (2016a). *Etik-Kötülük Kavrayışı Üzerine Bir Deneme*. (Çev. Tuncay Birkan). Metis Yayınları: İstanbul.
- Badiou, A. (2016b). *Sonsuz Düşünce*. (Çev. Işık Ergüden & Tuncay Birkan). Metis Yayınları: İstanbul.
- Benhabib, S. (1999). *Demokrasi ve Farklılık, Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması*. (Der. Seyla Benhabib). İstanbul: Demokrasi Kitaplığı, Dünya Yerel

Yönetim ve Demokrasi Akademisi (WALD).

Butler J. & Laclau & Zizek, S. (2000). *Contingency, Hegemony, Universality Contemporary Dialogues on the Left*. London: Verso.

Butler, J. (2004). *Precarious Life*. London: Verso.

Critchley, S. (2007). *Infinitely Demanding, Ethics of commitment, politics of resistance*. London: Verso.

Critchley S. (2010). *Sonsuz Talep, Bağlanma Etiği, Direniş Siyaseti*. (Çev. Tuncay Birkan). Metis Yayınları: İstanbul.

Critchley S. (2013). *İmansızların İmanı, Sosyal Teoloji Deneyleri*, (Çev. Erkal Ünal). Metis Yayınları: İstanbul.

Critchley, S. (2013). Introduction. *The Anarchist Turn*. (Ed. Jacob Blumenfeld, Chiara Bottici and Simon Critchley). New York: Pluto Press, 1-6.

Critchley, S. (2020). *Mizab Üzerine*. (Çev. Seyran Sam). İstanbul: Monokl.

Gramsci, A. (1986). *Hapishane Defterleri*. (Çev. Kenan Somer). İstanbul: Onur Yayınları.

Gramsci, A. (2008). *Hapishane Defterleri*. (Çev. Kenan Somer). İstanbul: Aşina Kitaplar.

Gramsci, A. (2014). *Modern Prens*. (Çev. Kenan Somer). Ankara: Dipnot Yayınları.

Gratton, P. (2007). Just Demanding, An Encounter with: Simon Critchley. *Infinitely Demanding: Ethics of Commitment, Politics of Resistance*. *PhaenEx* 2, 2, 320-328.

Habermas, J. (1999). *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. (Trans. William Rehg). Cambridge: MIT Press.

Ives, P. (2011). *Gramsci'de Dil ve Hegemonya*, (Çev. Ekrem Ekici). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Kearney, R. (2012). *Yabancılar, Tanrılar ve Canavarlar-Ötekiliği Yorumlamak*. (Çev. Barış Özkul). Metis Yayınları: İstanbul.

Laclau, E. (1980). *New Reflections on the Revolution of Our Time*. London: Verso.

Macpherson, C. B. (1992). *The Real World of Democracy*. New York: Oxford University Press.

Morton, D. (2011). *Gramsci'yi Çözümlemek*, (Çev. Barış Baysal). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

- Mouffe, C. (1992). *Dimensions of Radical Democracy*. London: Verso.
- Mouffe, C. (2016). Yapıbozum, Pragmatizm ve Demokrasinin Siyaseti. *Yapıbozum ve Pragmatizm*. (Der. C. Mouffe). İstanbul: İletişim Yayınları, 7-25.
- Rorty, R. (2016). Simon Critchley'e Cevap. *Yapıbozum ve Pragmatizm*. (Der. C. Mouffe). İstanbul: İletişim Yayınları, 69-79.
- Thomas Peter, D. (2010). *Gramsci Çağı Felsefe Hegemonya Marksizm*, (Çev. İlker Akçay-Ekrem Ekici). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Thomas, Peter D. (2013). Gramsci'de Diyalektik Hegemonya. (Çev. Rıdvan Caner). *Gramsci-II, Felsefelogos*. 48, 11-17.
- Thurschwell, A. (2007). *Book Review: Infinitely Demanding: Ethics of Commitment, Politics of Resistance: By Simon Critchley*. London: Verso.
- Infinitely Demanding Anarchism: An Interview with Simon Critchley*. Son erişim Ocak 09, 2021.
- https://www.ucd.ie/philosophy/perspectives/resources/Simon_critcheley_interview.pdf

Öz: Simon Critchley, siyaseti etik bir uğraşı da olan dilsel bir yaratım meselesi olarak görür. Erdemli davranışın temeline duyguları yerleştiren düşünüre göre bu bağlamda acı ve öfke bütün insanlarda bulunan ortak duygulardır. Siyasi bir eylemin oluşturulması bakımından bu ortak doğayı önemli gören Critchley, adaletsizlik karşısında hissedilen bu duyguların yarattığı itici güç ile eyleme geçildiğini düşünür. Fakat bütünüyle öfke gibi kişinin kendisine ve çevresine zarar verme potansiyeli taşıyan bir duygudan hareket eden, siyasi bir dile sahip olmayan eylemin başarısız olacağına inanan düşünür, liberal kurumların ya da toplumsal grupların bu öfkeyi mizah yoluyla eyleme dönüştürmesi gerektiğini ileri sürer. Adaletsizlik, acı ve öfke gibi negatif duygulara merkezi bir rol veren bu duygu türlerini mizahi bir siyasi dil üzerinden toplumsal dayanışma aracı haline getirmek isteyen Critchley, buradan direniş siyasetine kapı aralamaktadır. Direniş, devletle çatlak kabilinden bir mesafe yaratmanın, bu mesafe sayesinde çeşitli kimliklerin tanınması ve bozulan adaletin yeniden tesis edilmesi gibi pek çok olumlu siyasi eylemi gerçekleştirmenin yolunu da açacaktır.

Anahtar Kelimeler: Simon Critchley, direniş, hegemonya, sorumluluk, mizah.

